

LITTERATURVÄVEN #13

Emily Brontë: Ensamhet, systerskap och svindlande höjder

Av: Jonas Stål

B = Berättare

C = Charlotte Brontë

E = Emily Brontë

Inledning

Hon var prästdottern som flydde en obarmhärtig verklighet med hjälp av syskonkärlek och fantasi, en särpling vars lidelse för de omgivande hedarna kom att ge upphov till en av 1800-talets mest vildsinta och egenartade romaner. Du lyssnar på Litteraturväven, ett poddradioprogram från Oxelösunds bibliotek om gestalter ur litteraturhistorien. Idag berättar vi historien om Emily Brontë: ____ . Jag heter Jonas Stål. Följs oss gärna på instagram för att se vad som är på gång.

Del 1

E: *(ur Svindlande höjder)*

Han sade att det trevligaste man kunde göra en varm julidag var att ligga från morgonen till kvällen i ljungen ute på heden och höra bina surra sömngivande bland blommorna och lärkorna sjunga högt ovanför ens huvud och titta på den blå, molnfria himlen och låta solen skina på en hela tiden. Så föreställde han sig den himmelska saligheten [...]

B: *Haworth, Storbritannien, hösten 1845*

Det är tidig morgon. Över heden rör sig en kringstrykande dimma och daggen ligger spegelblank på buskar och blad. I de oändliga vidderna av knähög ljung ligger stenrösen och klippblock utskurna av forna dagars inlandsis utslängda likt ett övergivet parti domino. Genom dimman syns ett par fötter som raskt hoppar från klippblock till klippblock, och blött klänningstyg som klibbar mot unga bleka ben. Överkroppens och ansiktets konturer suddas ut av dimslöjorna, likt en vålnad. Den 27-åriga Emily Brontë rör sig smidigt och vant över hedens topografi. På avstånd hörs ett visslande flås, tassar som smattrar mot sten, prasslet från hunden Keeper – en bastant bullmastiff – vars kropp ivrigt forcerar ljungen för att nå sin matte. Hon stannar på kullens topp, visslar, ett kort skall hörs till svar och ett ögonblick senare är Keeper vid hennes sida. Hon sätter sig ned tillsammans med Keeper som kärleksfullt buffar på henne för att fånga hennes uppmärksamhet. Tillsammans ser de hur dimman lättar och morgonsolens strålar får heden att skina i höstens färger. Här känner hon hur lugnet sprider sig genom kroppen, en avslappnad lycka, en frihet från världsliga ting och bestyr. Enligt storasyster Charlotte var det på sin hembygds höjder som Emily:

C: [...] levde och fick sin näring, precis som vildfåglarna [...] eller som ljunger. Min syster Emily älskade hedarna. För henne blommade blommor klarare än rosor i den mörkaste hed. Ur en tvär hållighet i en askgrå kulle kunde hon i sitt sinne skapa sig ett paradiset. I ensamheten fann hon många och kära glädjeämnen och inte minst – och mest värdefullt – friheten.

B: Emily tänker tillbaka på tiden då heden var alla syskonen Brontës lekplats. Hur de som barn sprungit barfota genom den sträva ljunger och den mjuka mossan. Hur hon legat och fångat grodyngel i en bäck omgiven av "en liten oas av smaragdgrönt gräs". Så lyckliga de hade varit trots de smärtsamma förluster och mödosamma utmaningar de fått utstå. Keeper lägger sig vid hennes sida. Hon stryker ömt över den daggvåta pälsen med blicken mot sitt hem ett par hundra meter bort – som börjar gestalta sig ur dimman – Haworths prästgård.

Hon undrar om hennes två systrar Charlotte och Anne har stigit upp än, kvällen innan satt de tillsammans långt in på skymningstimmarna och skrev och diskuterade sina texter tills brodern Branwell hade trillat in stupfull från krogen Black Bull. De tre systrarna hade fått avbryta sitt skapande för att tillsammans hjälpa den nästintill lealösa brodern i säng. Branwell är redan förlorad, istället tänker hon på hur förargad hon varit på sin äldre syster Charlotte. Hur hennes svek fått henne att än mer sluta sig i sitt skal. Men med tiden hade hon lugnat sig och lyssnat på hennes argument. På Emilys skrivbord hade Charlotte funnit två anteckningsböcker i svart läder med sin systers dikter som hon mot alla skrivna och oskrivna regler läst av ohejdbar nyfikenhet. Medan hon dechiffrerade de små, små bokstäverna i Emilys handstil fylldes Charlotte av beundran och rörelse.

C: *Ur Charlotte Brontës biografiska upplysningar om sina systrar Emily och Anne*
Jag läste igenom [...] och greps av något mer än förvåning – en djup övertygelse om att detta inte var några vanliga utgjutelser, och inte alls likt de dikter som kvinnor brukar skriva. Jag fann dem täta och pregnanta, kraftfulla och äkta. För mina öron ägde de också en särskild musikalitet – vild, sorgmodig och suggestiv. Min syster Emily var inte en människa med utåtriktad läggning, och inte någon vars tankar och känslor ens hennes nära och kära utan lov kunde bereda sig tillträde till ostraffat; det tog timmar att få henne att godta den upptäckt jag gjort, och dagar att övertyga henne om att sådana dikter förtjänade att publiceras.

B: I slutändan hade Charlottes svekfulla handling utmynnat i något gott, fört systrarna än närmre varandra i ett gemensamt projekt, en diktsamling med Emily, Charlotte och Annes dikter. Emily hade motvilligt gått med på Charlottes idé, men med ett krav, att de skulle publiceras under pseudonym. Med manliga författarnamn kunde de undkomma samtidigt fördomar mot kvinnliga författare. Och för Emily, en nödvändig åtgärd för att behålla sin anonymitet. Emily ler hon tänker på sig själv och systrarna som bröderna Bell. Acton, Ellis och Currer Bell.

E: *Den gamle stoikern*

All rikedom jag ringa fann,
åt kärlek hånler jag,
och ärelystnaden försvann
som dröm från ljusan dag.

Den enda bön jag ber, det är
att äntligen bli kvitt
det hjärta som jag ännu bär
och att få leva fritt.

Ja, allt jag ber om för mitt väl,
det är vid dagens slut:
I liv och död en frigjord själ
och mod att härda ut.

B: Dimman skingras och med dagen tilltar vinden, sol och blåst färgar bleka kinder röda. Ute på heden lyser det om Emilys ögon, som tycks infånga varje del av landskapet. Hon som annars undflyende tittar ned i backen. Hon reser sig upp, rättar till sin klänning, en omodern grå sak som passar till den strama håruppsättningen. Keeper rycker till, ställer sig vid Emilys sida. Tillsammans börjar de promenaden ned för heden. Genom ljung, över mossa och sten. De två tar omvägen runt byn förbi Black Bull där brodern långsamt förgås varje kväll och upp för den branta kullerstensbelagda huvudgatan. En brungul sörja rinner längs med rännstenen och sprider en sur kväljande lukt. Invånarna pausar i sina göromål, tittar med nyfikna blickar efter kyrkoherdens märkliga dotter och hennes hund medan de två vandrar längs byns huvudgata. En byracka sticker fram nosen, men tycks plötsligt minnas en förlorad kamp mot Keeper och slinker snabbt in bakom ett närliggande staket. När de närmar sig kyrkan manar Keeper på hennes uppmärksamhet. Han hoppar runt henne tills hon ger sitt bifall och han sticker iväg som ett spjut den sista biten förbi kyrkvaktmästarens hus och söndagsskolehuset för att löpa över den anslutande kyrkogården, genom prästgården och in till vattensålen i köket. Emily kommer efter. Hon kan höra hur hennes systrar diskuterar något i köket. Hon hälsar dem god morgon och får två stora leenden tillbaka. Hon sätter sig ned vid det massiva ekbordet och hon ler tillbaka medan hon ser på sina systrar, att de är hemma båda två gläder henne mer än de kan ana. Hon sträcker sig efter tekannen, fyller en kopp och hoppar in samtalet som hon förstår handlar om boken. Charlotte är den drivande, den som kontaktat förlag och redaktörer under antaget namn för att försöka få ut systrarnas poesi. Och så länge varken brodern eller fadern verkar vara i närheten kan de tre systrarna Charlotte, Emily och Anne Brontë diskutera fritt – eller kanske leker de med sina manliga pseudonymer i det glada samtalet och kallar varandra för Currer, Ellis och Acton Bell. Samtalet avbryts av faderns steg på övervåningen. Hör hur han rör sig mot fönstret, hur gevärskolven dras mot golvet för att sedan laddas med en kula. Fönstret gnisslar medan det öppnas, flickorna tittar på varandra och blinkar till när tystnaden övergår i en hög knall. Med pipan upp i skyarna – eller siktar han på kyrktornet som byborna viskar sinsemellan - har deras far skjutit sitt dagliga gevärsskott från sitt sovrumsfönster. För av någon anledning är det så han börjar sin dag – trots att han numera nästintill är blind. De tre systrarna reser sig från bordet, skjuter in stolarna och gör sig redo för en ny dag i den lilla prästgården i Haworth.

I maj 1846 kom så systrarnas poesisamling från tryckeriet. Charlotte hade kontaktat flera förläggare som inte visat något som helst intresse. Men ett litet religiöst förlag kunde tänka sig att trycka boken om bröderna Bell kunde stå för alla kostnader. Med förhoppningar om att affären åtminstone skulle gå jämnt ut och förära dem ett litet renommé inom de litterära kretsarna gick de med på förslaget. Men diktsamlingen väckte ingen uppmärksamhet, utöver några lovord över Ellis Bells (alltså Emilys) poem, och sålde i bara två exemplar. Men Charlotte, Emily och Anne hade redan nyskrivet material. Den här gången hade de gett sig in på den mer lukrativa romankonsten. Och snart skulle hela England tala om de mystiska bröderna Bell och deras romaner, framför allt om Emily och hennes berättelse om vansinnig kärlek och besatthet ute på hedarna kring Yorkshire som skapade skandal och chokade den brittiska samtiden med sin brutalitet. Men vem var hon Emily Brontë, som av sin första levnadstecknare på 1800-talet kallades för "en sfinx i den brittiska litteraturen"? Och hur kom det sig att tre tillbakadragna systrar i mellersta England kom att skriva några av det brittiska språkets mest älskade romaner?

Del 2

B: Emily Brontë föddes i Thornton den 30 juli 1818 som fjärde barnet till kyrkoherden Patrick Brontë och hans fru Maria. Förutom den två år äldre Charlotte hade hon de två äldre systrarna Maria och Elizabeth, samt den ett år äldre brodern Branwell, och i januari 1820 föddes lillasyster Anne. Modern var mer eller mindre gravid under sex års tid, vilket slet hårt på hennes hälsa. När Emily var två år flyttade familjen till Haworth i närheten av Bradford där fadern fått en ny tjänst som kyrkoherde. De flyttade in i den i sandsten byggda, två våningar höga, prästgården - byns sista utpost mot hedlandskapets höjder och oberäkneliga vindbyar, omgärdad av kyrkogårdens gravstenar.

Haworth var en omodern, smutsig och ohälsosam by. Bristen på ordentligt avloppssystem spred sjukdomar bland befolkningen och ljudet från stenhuggarens hammarslag när nya gravstenar utmejslades hörde ständigt över prästgården. Och bara månader efter att de bosatt sig i sitt nya hem insjuknade modern. "Åh gud, mina stackars barn, mina stackars barn" viskade hon till sin man innan hon dog. Kyrkoherden var nu ensam med sina sex barn, varav den äldsta systern Maria får axla rollen som extramamma åt sina småsyskon. Snart anländer moderns syster för att hjälpa till med barnen. Men både hon och fadern är känslomässigt distanserade till barnen, de tillgodoser deras basala behov, men känslomässigt får de sex syskonen knyta ann till varandra. De lever isolerade. Leker på heden bakom prästgården, men aldrig på Mains street ned mot byn. Mostern sköter deras undervisning och måltiderna äter de avskilt från de vuxna. De lever i sin egen lilla värld. Och tidigt blir läsa och skriva en väsentlig del av syskonens liv. Det var den enda flykten som erbjöds från den enformiga och långsamma vardagen. Och böckerna de läste var i första hand inte ämnade för små barn; Shakespear, Byron, bibeln, samt litterära och politiska skrifter.

C: *(ur brev från Charlotte Brontë till pastor Henry Nussey, 9 maj 1841)*

[...] Mitt hem är anspråkslöst och ointressant för främlingar men för mig rymmer det vad jag inte kan finna någon annanstans i världen – den djupa och innerliga tillgivenhet som syskon känner för varandra när deras själar är stöpta ur samma källa – när de tytt sig till varandra sedan barndomen och när inga familjekonflikter har blossat upp och söndrat dem.

B: 1824 började de två äldsta systrarna Maria och Elizabeth på internatskolan Cowan Bridge drygt åtta mil öster om Haworth i närheten av Leeds. Några månader senare anslöt Charlotte och i november även den då sex år gamla Emily. Skolan och de missförhållanden som systrarna upplevde där kom Charlotte senare att beskriva i sin roman *Jane Eyre*. Skolans grundare och föreståndare var en sadistisk präst med fascination för det makabra. I undervisningen användes boken *A childs first tale* författad av föreståndaren och till bredden fylld av berättelser om hur Gud bestraffar olydiga barn med döden. Systrarna hade inget annat val än att foga sig till skolans strikta regelverk och rutiner. Den undermåliga maten som serverades fick skolans elever att se ut som bleka skuggor, ständigt undernärda och rädda för att straffas för någon förseelse. Äldsta systern Maria ansattes hårt av lärarna och bestraffades gång på gång. Emily som var yngst på skolan omhuldades snarare av både skolans personal och de andra eleverna såg med räddhågsna ögon på sin äldre syster medan hon inför alla på skolan fick motta slag med rottingen eller knäböja i timmar i skolans iskalla kapell. Cowan Bridge var en mörk och djupt olycklig plats vars undernärda elever sjönk än längre ned i förtvivlan då tyfus spred sig i skolan. Med hög feber låg flickor utslagna i sina sängar medan föreståndaren ilsket skrek om de värdsliga och himmelska bestraffningar som väntade den som inte klev upp. Men inte ens hotet om helvetets eldar kunde få de tyfussjuka flickorna ur sina sängar. Istället lyftes de ur sina sängar, placerades i en droska och sändes hem för att dö.

I februari hämtades Maria hem till prästgården, hon var sjuk och i maj dog hon 11 år gammal. De övriga systrarna tog förtvivlat mot den plågsamma nyheten på Cowan Bridge. Samma månad kom näst äldsta systern Elizabeth hem, även hon sjuk. Fadern som nu fått upp ögonen för missförhållandena på skolan och kallade även hem Charlotte och Emily. Två veckor senare somnade även Elizabeth in, 10 år gammal. De kvarvarande syskonen fick följa sina systrar till graven, kyssa deras likbleka kalla kinder medan fadern - kyrkoherden – predikade om livet efter detta då de små kistorna sänktes ned i kyrkans gravvalv där de fick sin sista vila tillsammans med sin mor.

Del 3

B: Sommaren och hösten 1825 bar sorgflor. Tystnaden i prästgården var kompakt, som om familjen Brontë förskjutits in i ett dystert vakuum. Istället för att ge sina barn närhet och tröst, isolerade sig fadern på sin kammare. Syskonen fick, som Charlotte senare uttryckte det, spinna sin egen lyckas väv, vars innehåll kom att bestå av Charlotte, Branwell, Emily och Annes enastående fantasi. När den verkliga världen visade sig kall och oberäknelig fick de uppfinna en egen, en flykt bort från sorgen och ett sätt att skapa kontroll i en tid av ängslan och osäkerhet. I fantasin var aldrig döden slutgiltig. När Branwell fick tolv träsoldater av sin far gav de upphov till sagan om Angria, ett kungarike där barnens gränslösa fantasi fick fritt spelrum. I flera år styrde och ställde de i sitt kungarike, men tillslut tröttnade Emily och hennes yngre syster Anne på de äldre syskonens enahanda politiska intriger och bröt sig loss för att skapa sitt eget rike; Gondal, en värld Emily aldrig kom att släppa greppet om. Till sina fantasivärldar skrev barnen små miniatyrböcker – något större än ett frimärke - med pytteliten handskrift, om rikenas historia och företeelser. Böckerna kläddes sedan in i delar av tapet eller sockersäckar. Från fantasivärldarna de skapat som barn kom de tre systrarna senare att hämta inspiration till sina litterära verk som vuxna.

E: (ur dagboksblad, Haworth 30 juli 1841)

Hos Gondalerna råder för närvarande kris men det är ingen öppen revolt ännu – alla prinsarna och prinsessorna i kungliga hovet är i Palace of Instruction – Jag håller på med en hel rad böcker men måste tyvärr säga att jag som vanligt inte gör stora framsteg med någon – i alla fall har jag skrivit en ny planeringslista! Och jag tänker – verb sap – uträtta stora ting [...]

B: Med åren blev Emily mer och mer tillbakadragen, talade lite eller inte alls och undvek människor utanför prästgården. Familjen och karaktärerna i Gondal var sällskap nog. Emily hade en stark personlighet, om än en märklig sådan och var svår att komma nära, till och med för systrarna. Hon var lång och elegant, med vänliga ögon som sällan mötte någons blick och med håret i stram uppsättning med små lockar längs ansiktets sidor. Förutom att hon behärskade konsten att skriva hade hon fallenhet för teckning och piano. I sitt rum hade hon och brodern Branwell dekorerat väggarna med teckningar, och ofta blev hon kallad till faderns kammare för att spela stycken av samtida kända kompositörer när han behövde muntras upp. Under en längre tid skolades hon i hemmet av sin syster Charlotte. Medan brodern Branwell fritt valde att resa till London för att slå sig in som konstnär var systrarnas valmöjligheter starkt begränsade. För dem fanns egentligen bara två alternativ, att gifta sig eller ta anställning som guvernant. Två alternativ som Emily aldrig kunde förlika sig med, och som hon genom sin viljestyrka i slutändan kom att undfly.

Men 17 år gammal hyste fadern fortfarande förhoppningen om att Emily i framtiden skulle kunna försörja sig som privatlärare, och i juli 1835 skickades hon iväg till miss Wooler's skola i Roe Head där storasystrer Charlotte sedan en tid undervisade. De två delade rum och Charlotte såg oroligt på medan hennes lillasyster slöt sig allt djupare och djupare inom sig själv. Hennes avvikande beteende tillsammans med det faktum att hon var skolan äldsta elev utmärkte henne gentemot de övriga flickorna. Hon hatade allt med skolan in i minsta beståndsdel. Hennes motstånd får henne att tystna, hon pratade inte med någon, inte ens med Charlotte. Hon åt knappt, blev smalare och smalare för varje dag, och skolarbetet gick trögt. Emilys samhällsfrånvända personlighet och hennes komplicerade förhållande till föda har fått eftervärlden att spekulera i om hon hade både Aspbergers syndrom och anorexia. Tillslut var Charlotte tvungen att göra något innan det var försent och fick miss Wooler att skicka hem Emily till prästgården igen. Då hade hon varit på skolan i tre månader.

Väl hemma fick hon sällskap av Branwell som misslyckats totalt med konstnärsplanerna i London. Nu spenderade han sin tid och faderns pengar på krogen Black Bull i Haworth. Misslyckandets dystra stjärna lyste upp hans väg. För Branwell var den minst begåvade av syskonen Brontë, men på grund av sitt kön var det honom som fadern lade sina förhoppningar till. Men brodern kom att göra familjen besvikna gång på gång med sina självvådliga misslyckanden som konstnär, poet, privatlärare och stationsbiträde. Var det inte alkoholen eller opiumet som lockade, så var det arbetsgivarens fru. Skandalen var aldrig långt från Branwell Brontë. Emily var dock förtjust i att vara hemma igen. Hon återfick sin hälsa, spenderade dagarna ute på heden och kvällar och nätter med att skriva. Från sitt sovrumsfönster kunde hon se gravstenarna i månlyuset medan gåspennan raspade mot pappersarken. Men 1838, tjugo år gammal, gör hon ett sista tappert försök att själv förtjäna sitt levebröd och anpassa sig till ett liv hon förväntades leva, genom att ta anställning som lärare i en skola i Law Hill. Beskedet oroade Charlotte som inte trodde att Emily skulle komma att stå ut. Och hon fick rätt. Emily ogillade sina elever, ska till och med sagt rätt ut till dem att hon föredrog skolans hund framför någon av dem. Hon undervisade på dagarna och skrev under sömnlösa nätter.

Dikter om hur dåligt hon mådde, själen given åt elände och misär, och med minnen som aldrig dog bort, minnen om hedens korta, sammetslena gräs, dess kullar som reser sig mot en klar himmel där sånglärkan fyller varje bröst med glädje. Men precis som tre år tidigare bryter skolvistelsen ned henne både fysiskt och psykiskt. Emily varken sover eller äter, själsvält och sömnlöshet dränerar kroppen, sammanbrottet är ett faktum. Efter tre månader är hon åter hos fadern i prästgården, den här gången för gått.

Del 4

E: (ur dagboksblad, Haworth 30 juli 1841)

Det är fredag kväll – klockan snart 9 – våldsamt regnväder jag sitter ensam i matrummet – har just städat våra skrivbordslådor – och skriver detta blad – Pappa är i arbetsrummet. Moster uppe i sitt rum – hon har läst Blackwood's Magazine för pappa – [...] Keeper är i köket – Nero i sin bur – Vi är alla friska och krya. [...] Det diskuteras för närvarande en plan att vi skall inrätta en egen skola inget är bestämt ännu men jag hoppas och tror att det kan bli av och lyckas och motsvara våra högsta förväntningar. Denna dag om 4 år undrar jag om vi fortfarande kommer att traggla på likadant som nu eller ha inrättat oss på ett sätt vi verkligen trivs med Tiden får utvisa det

B: Skolplanerna är framförallt Charlottes idé. Emily fogar sig, bara hon slipper ta hand om barnen. Istället ska hon ansvara för hushållet. För att locka till sig elever från välbeställda hem beslutar sig Charlotte för att utbilda sig i Bryssel. Sina erfarenheter till trots väljer hon att ta med sig Emily. I början av februari 1842 reser fadern med sina två döttrar till Bryssel och pensionat Heger där de bland annat ska studera franska, tyska, musik och teckning. Ämnen vars vikt för en framgångsrik egen skola hemma i Haworth inte kund underskattas. Charlotte kom att blomstra på pensionatet och förälskade sig i föreståndaren, medan Emily tvärtom upplevde de som att leva i ett fängelse. Hon revolterar mot lärarnas instruktioner som hon finner tafatta och meningslösa. Hon klänger sig fast vid Charlotte som åter får se hur illa hennes lillasyster klarar av världen utanför prästgården. För Emily isolerar sig igen och de flesta hon möter i Belgien tycker illa om henne. De anser henne vara arrogant och otrevlig, ger henne gliringar för sina omoderna och illasittande kläder, vilket Emily bara fnysar åt. Hon vill vara som gud skapade henne, säger hon. För om Emilys tidigare vistelser utanför hemmet resulterat i att hon straffat sig själv genom tystnad och själsvält, är hennes tid i Bryssel präglad av en mer öppen aggressivitet. Istället för att straffa sig själv, straffar hon sin omgivning. Även storasyster Charlotte får smaka på Emilys missbelåtenhet. Olyckan – familjens ständige följeslagare - kom att rädda Emily från Bryssel ett halvår efter deras ankomst, då systrarna nåddes av nyheten om deras mosters död, och de två reste hem. För Charlotte var Bryssel en ögonöppnare för världen utanför, men för Emily var det återigen en plågsam påminnelse om den samma. Slutligen kom systrarnas skolplaner att läggas åt sidan, framför allt på grund av att Emily tillslut vägrade ha något med dem att göra. Istället hjälpte hon till i hushållet på prästgården, tog hon hand om sin far och den mer och mer oregerlige brodern.

Branwell som misslyckats gång på gång har ständigt krypt tillbaka under faderns beskydd. Fadern fick inte en lugn stund. Sonen dränerade honom på pengar för att försörja sitt beroende av opium och alkohol. I ett brev till en vän beskrev Branwell hur det kändes som att han ständigt vore åtföljd av en "svartklädd kvinna vid namn FÖRTVIVLAN vid min sida, stödd på min arm så tillgivet som om hon vore min hustru". Han lider av delirium tremens, får okontrollerade vredesutbrott, hotar att ta sitt liv, viftar med kniv framför sin strupe och trycker pistolmynningen mot tinningen. Tillsammans med fadern är Emily den som får hantera de hjärtskärande sammanbrotten. Hon är den som bäst orkar med brodern, som möjligtvis förstår honom bäst. Hon sitter uppe och skriver medan Branwell super ned sig på Black Bull, släpper in honom från nattmörkret och leder honom upp till sitt rum och bäddar ned honom. För mitt i all detta kaos skriver de tre systrarna på varsin roman som ska revanschera den förbisedda poesisamlingen. På kvällarna, när fadern stängt in sig på sin kammare och det var gott om tid innan Branwell skulle komma och bulta på ytterdörren, spenderade systrarna med att läsa högt ur sina verk framför en sprakande brasa. Senare mindes Charlotte det som att när Emily läste ur sin bok att det vara som att andas in ett blixtnedslag. För ur mötena med Branwells vrede och förfall hämtade hon inspiration till en av litteraturens mest fascinerande karaktärer; Heathcliff. Berättelsens epicentrum och kaos, Heathcliff med sin oresonliga kärlek, svartsjuka och outsläckliga livsvrede, vars bana leder allt och alla ned i avgrunden, likt en höststorm på heden. *Svindlande höjder* var inte som någon annan bok.

E: (ur *Svindlande höjder*)

Måtte hon vakna i helvetets plågor! Skrek han med fruktansvärd våldsamhet, stampade med foten och stönade i ett plötsligt anfall av vrede som han inte kunde styra. Ända in i det sista ljuger hon! Var är hon? Inte *där* – inte i himlen – inte i helvetet – var är hon? Å, du sade att du inte brydde dig om hur jag led! Och jag ber, en enda bön – tills min tunga stelnar ber jag – Catherine Earnshaw, måtte du inte få någon ro så länge jag lever! Du sade att jag dödade dig – kom då och spöka för mig! De som har blivit mördade brukar ju spöka för sina mördare. Jag tror – jag vet – att det funnits spöken här på jorden. Var alltid med mig – visa dig i vilken skepnad du vill – driv mig till vansinne, men lämna mig inte i denna avgrund, där jag inte kan finna dig! O, Gud! Det är ohyggligt! Jag *kan inte* leva utan mitt liv! Jag *kan inte* leva utan min själ!

C: (ur brev från Charlotte Brontë, september 1850)

[Wuthering heights] kraft fyller mig på nytt med beundran – men ändå blir jag betryckt – läsaren bjuds nästan aldrig något som är oblandat angenämt – varje solstråle får sippra ner genom svarta lager av hotfulla moln – varje sida är laddad med ett slags elektricitet; och författaren var omedveten om allt detta – ingenting kunde göra henne medveten om det.

B: Systrarna publicerade sig under pseudonym och först ut var Charlotte med boken *Jane Eyre*. En romantisk historia där Charlotte bland annat återvände till systrarnas traumatiska upplevelse från tiden på skolan i Cowan Bridge där Maria och Elizabeth hade dött. *Jane Eyre* var en kärlekshistoria med mörka undertoner och uppskattades av både läsare och recensenter. Så i december 1847 var det Emilys tur när hennes roman *Wuthering Heights / Svindlande höjder* såg dagens ljus.

E: (ur *Svindlande Höjder*)

[...] jag låg i eksängen, och jag kunde tydligt höra vindstötarna och snön som yrde utanför; jag hörde också furugrenen, som fortsatte slå och störa mig, och hade också klart för mig varför det lät så, men det förargade mig så mycket att jag beslöt att få grenen att tystna om det gick; jag tyckte att jag reste mig upp och försökte öppna fönstret. Haspen var fastlödd vid märkan, vilket jag hade lagt märke till när jag var vaken men nu hade glömt bort. Jag måste i alla fall få slut på det! Sade jag för mig själv, knöt näven och krossade rutan så att jag kunde sträcka ut handen och gripa tag i den besvärliga grenen; men istället slöt jag fingrarna om en liten, iskall hand! Mardrömmens hemska skräck kom över mig – jag försökte dra in armen igen, men handen hängde sig fast i den, och en sorgsen, övergiven röst snyftade: Släpp in mig – låt mig komma in! Vem är det? Frågade jag och försökte hela tiden rycka mig loss. Catherine Linton svarade den skälvande rösten [...]. Jag är tillbaka nu – jag hade gått vilse på heden! Medan den talade såg jag otydligt ett barns ansikte titta in genom fönstret. Skräcken gjorde mig grym. Då jag insåg att det var lönlöst att försöka skaka av mig den där varelsen pressade jag ner hennes handled mot den sönderslagna glasrutan och drog den fram och tillbaka tills blodet strömmade ner och genomdränkte sängkläderna, men fortfarande jämrade den: Släpp in mig! Och höll mig fast lika hårt som förut, så att jag var nära att bli vansinnig av skräck.

B: I *Svindlande höjder* förälskar sig hittebarnet Heathcliff i sin fosterfars dotter Catherine. Lika intensiv som passionen de två emellan är till en början, lika intensivt är hatet mellan Heathcliff och fosterbrodern Hindsley. När passionen dör, och Catherine gifter sig, tar hatet över och Heathcliff försvinner för att en dag återvända för att åtnjuta hämndens beska frukter. Han älskar Catherine bortom livet självt, medan han hatar hennes man, deras barn, hennes bror, allt! Heathcliff återvänder för att förinta dem alla, en gång för alla.

Medan Charlottes roman *Jane Eyre* hade blivit en succé delade hennes systrar inte hennes litterära framgång. Annes roman *Agnes Grey* blev föga uppmärksammad och Emilys *Svindlande höjder* skapade snabbt en smärre skandal, även om ett och annat lovord framkom så drunknade det i de mer högljudda och upprörda rösterna om bokens våldsamma och råa karaktär. En recensent undrade hur det var möjligt att skriva en sådan depraverad historia utan att ta livet av sig, en annan beskrev läsningens effekter av chock, avsmak, illamående av grymma detaljer, omänsklighet, diaboliskt hat och hämndbegär, en tredje skrev att "det finns i varje kapitel vittnesbörd om ett slags rå styrka – en omedveten kraft – som ägaren aldrig tycks utnyttja på ett positivt sätt. Helhetsintrycket är utsägligt plågsamt. Vi känner inte till någonting i hela vår romanlitteratur som ger så anstötlig bild av mänsklighetens värsta former..." Emily Brontës fantasi var – precis som hennes personlighet – allt för besynnerlig för världen utanför syskonskaran.

Del 5

B: I slutet av september 1848 dog Branwell. Hans kropp orkade inte mer. På broderns begravning drog Emily på sig en förkylning och blir sängliggande med hosta. I slutet av oktober oroar sig Charlotte för sin systers hälsa. Emily är mager och blek, blir andfådd för minsta lilla och svarar systemens oroliga frågor med en stoisk tystnad. Emily vägrar att ta emot hjälp eller medkänsla medan Charlotte med sorg i hjärtat ser på hur systemen förtvinar. Men när hon läser en amerikansk recension av *Wuthering heights* för Emily som prisar Ellis Bell som en man av ovanlig begåvning i slutet av november bjuder den dödssjuka på ett leende. In i det sista vägrade Emily ta emot besök av någon "giftdoktor" som hon kallade det. Och den 19 december 1848 somnade hon in i familjens trygga famn. Tuberkulosen hade återigen – precis som med Maria, Elizabeth och Branwell – tagit ett av barnen i familjen Brontë. Begravningen ägde rum den 22 december. Bakom kistan gick fadern och vid dennes sida tassade Emilys trogne följeslagare Keeper som sedan låg vid familjen Brontës fötter långts fram i kyrkan under hela ceremonin. Hon begravdes tillsammans med sin bror, sina två äldre systrar och modern i familjegraven i kyrkan. Emily blev 30 år gammal. Fem månader senare dog även den yngsta systemen Anne av tuberkulos. Charlotte kom att bli ensam kvar av syskonen. Senare gifte hon sig, men avled i barnsäng bara fem år efter Emilys död. Fadern, som överlevde alla sina sex barn, tog stolt emot tillströmmande beundrare av sina döttrars verk på prästgården under ålderns höst.

C: (ur brev av Charlotte Brontë juni 1849 och maj 1850)

Om en profet för ett år sedan hade sagt mig hur jag skulle ha det i juni 1849 – hur naket och övergivet – om han hade förutsagt den höst, den vinter, den vår av sjukdom och lidande som skulle komma – skulle jag ha tänkt att detta går inte att uthärda. Det är över. Branwell – Emily – Anne har försvunnit som drömmar – som maria och Elizabeth försvann för tjugo år sedan. En efter en har jag sett dem somna på min arm – och har slutit deras brustna ögon – jag har sett dem begravas en efter en – och Gud har – hittills – hållit mig uppe.

När jag går ensam [ut på heden] påminner mig allt om den tid när andra var med mig och då ter sig heden som en ödemark, enformig, ensam, beklämmande - syster Emily hade en särskild kärlek till den, och det fanns inte en ljungtuva, inte en ormbunke, inte ett nyutslaget blåbärsblad, inte en fladdrande lärka eller hämpling som inte kommer mig att tänka på henne.

Outro

Du har hört Litteraturväven avsnitt 13 om Emily Brontë, ett poddradioprogram från Oxelösunds bibliotek. Text och inläsning av mig Jonas Stål. Emilys texter lästes av Beatrice Berg, och Charlottes brev av Hanna Wintzell. Översättningarna är gjorda av Gunilla Nordlund, Anna-Karin Malmström Ehrling, Per Ove Ehrling, Gun-Britt Sundström, Erik Blomberg och mig. Nästa avsnitt av Litteraturväven handlar om Gunnar Ekelöf.

Källor:

Litteratur

Adams, Maureen – Shaggy muses: the dogs who inspired Virginia Woolf, Emily Dickinson, Elizabeth Barrett Browning, Edith Wharton and Emily Brontë, University of Chicago Press (2011)

Barker, Juliet – Familjen Brontë: En brevbiografi, Albert Bonniers förlag (2004)

Brontë, Emily – Svindlande höjder, Modernista (2014)

Dinsdale, Ann – Systrarnas Brontës värld, Bokförlaget Angria (2015)

Frank, Catherine – Emily Brontë, Penguin Books (1992)

Kvinnors dikt från när & fjärran, Bokförlaget Eva Bonnier AB (1991)

Artiklar

E.B. – Världens märkligaste prästdöttrar, Dagens Nyheter, 24 april 1927

J.L – Emily Brontës roman, Aftonbladet, 11 april 1927

Nätet

Cain, Sian – [Emily Brontë may have had Asperger syndrome, says biographer](#), The Guardian, 29 augusti 2016